

Alan Mikhail. *Under Osman's Tree: The Ottoman Empire, Egypt, and Environmental History*. Chicago & London: Chicago University Press, 2017. 336 sayfa. ISBN 9780226427171.

M. Fatih Çalışır*

Alan Mikhail gelişmekte olan Osmanlı çevre tarihi alanının en üretken isimlerinden biridir. *Nature and Empire in Ottoman Egypt: An Environmental History* ve *The Animal in Ottoman Egypt* başlıklı kitapların yazarı olan Mikhail, alanın önde gelen uzmanlarınca kaleme alınan makalelerin derlendiği *Water on Sand: Environmental Histories of the Middle East and North Africa* adlı çalışmanın da editörlüğünü yapmıştır.¹ Mikhail'in bu yazıya konu ettiğimiz son kitabı, *Under Osman's Tree: The Ottoman Empire, Egypt, and Environmental History* Osmanlı Mısır'ı ve çevre tarihi ile ilgili daha önceki araştırmalarının gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

Kapsamlı bir başlık taşımasına rağmen, *Under Osman's Tree* esasen on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl Mısır'ı üzerinedir. Giriş kısmında Ortadoğu çevre tarihi üzerine var olan çalışmaların bir değerlendirmesini yapan yazar, çevre tarihinin küresel anlatısındaki önemli boşluklardan birinin Ortadoğu olduğunu; Ortadoğu tarihinin büyük boşluklarından birinin de çevre olduğunu dile getirir. İklim, enerji ve hastalıklar gibi konuların her iki bağlamda da nasıl yazılabileceğini tartışan yazar, mevcut çalışmalardan örnekler sunar ve yeni araştırma konuları önerir.

Kitabın devamında Mısır'da su idaresi konusunu ele alan Mikhail, Mısrılı köylülerin ve yerel halkın toprakları daha verimli kullanmak için İstanbul ile kurdukları sürekli diyaloga değinir. Yerel bilgi ve uygulamalar Osmanlılara Nil'in sularını etkili bir şekilde yönetme noktasında yardımcı olmuştur. Karl A. Witt-

* Dr. Öğr. Üyesi, İbn Haldun Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü.
İletişim: mfatih.calisir@ihu.edu.tr.

1 Alan Mikhail, *Nature and Empire in Ottoman Egypt: An Environmental History* (Cambridge & New York: Cambridge University Press, 2011); Alan Mikhail, *The Animal in Ottoman Egypt* (Oxford & New York: Oxford University Press, 2014); Alan Mikhail, ed. *Water on Sand: Environmental Histories of the Middle East and North Africa* (Oxford & New York: Oxford University Press, 2013).

fogel'in "Doğu despotizmi" tezine karşı çıkan yazar, büyük ölçekli sulama kanallarının günlük işleyişinde kontrolün sultanlar, şahlar ya da imparatorlarda olmadığını, bilakis köylülerde olduğunu öne sürer. Mikhail'e göre sahip oldukları bilgi ve tecrübe yerel halka belirli bir otonomi ve güç kazandırmıştır. Hâkim merkez-çevre modeline bir alternatif sağlayan bu yaklaşım, *Under Osman's Tree*'yi sadece bir çevre tarihi kitabı değil, aynı zamanda Osmanlı dönemi Mısır'ın idari ve sosyo-ekonomik tarihine yönelik bir araştırma olarak kabul etmemizi sağlar.

Kitabın "Su", "Emek", "Hayvan" ve "Element" şeklinde alışılmadık bölüm başlıklarına ayrılmış olması yazarın kapsayıcı teziyle uyumluluk içindedir: Osmanlı İmparatorluğu bir ekosistemdir ve imparatorluğu bu şekilde ele almak yer altı ve yer üstü kaynaklar, insanlar, fikirler, hayvanlar ve mekânlar arasındaki ilişki kümelerini ortaya çıkarmakta ve sistemin farklı unsurları arasındaki bağlantıları görmemize imkân tanımaktadır. Mikhail, ekolojik bakış açısının çoğu tarih yazımının gölgesinde kalmış çok sayıda ve çeşitlilikte aktörün Osmanlı tarihi araştırmalarına entegre olmasına yardım edeceğini belirtir ve bu aktörlerden bazılarını sıralar (202). Söz konusu aktörler arasında köylüler, su sığırı, balçık, pireler, toprak, tuz, mikroplar, ağaçlar, volkanlar ve su akıntıları yer almaktadır. Yazara göre tarihsel bir aktör olarak kabul edilen insan dışı doğa, Osmanlı Mısır'ında en az devlet görevlileri, köylüler, savaşlar, sultanlar ya da küresel emtia fiyatları kadar –hatta zaman zaman bunlardan daha fazla– etkili olmuştur. Bu tarz bir yaklaşım çevresel determinizm riskini barındırır da Mikhail çalışmasında dengeli bir anlatı kurmaya özen gösterir.

Osmanlı İmparatorluğu'nu mikro (yerel) bir ekosistem olarak inceleyen Mikhail, bunu yaparken imparatorluğun makro (küresel) bir ekosistemin parçası olduğunu hatırdan çıkarmaz. 1783'te İzlanda'daki Laki Volkanı patlaması sonrasında Mısır'da bazı insanların açlıktan öldüğünü belirten yazar, Laki'deki volkanın püskürttüğü lav küllerinin yıllarca sürececek bir iklim değişikliğini tetiklediğini ve bu durumun Mısır'da büyük bir kuraklık ve kıtlıkla sonuçlandığını ifade eder (184). Tarihte vuku bulan doğal hadiselerin ve çevre felaketlerinin karmaşık ve çok boyutlu sonuçları olduğunu hatırlatan Mikhail'e göre söz konusu kriz Mısır'daki yerel seçkinler ve nüfuz sahiplerinin İstanbul'a karşı avantajlı bir konum elde etmelerine yardımcı olmuştur.

Anlatısını bu ve benzeri perspektifler üzerine inşa eden yazar, ortaya koyduğu sorularla Osmanlı tarihi için yeni bir anlayış ve kronoloji önermektedir: Mısır kırsalındaki hayvanlar, imparatorluğu nasıl tecrübe etmiştir? İmparatorluk tarihini Mısır'daki bir kanalın suyunun artması ve azalması üzerinden dönemlendirmek mümkün müdür? (201) İnsanlar, hayvanlar, ağaçlar, hastalıklar ve topraklar ekoloji, imparatorluk ve coğrafya bağlamlarında işlevlerini nasıl yerine getirmişlerdir?

(203) Her biri için kapsamlı cevaplar bulmak kolay olmasa da bunlar sorulması ve üzerinde düşünülmesi gereken meşru sorulardır.

Ortadoğu'nun zengin tarihî kaynaklarına vurgu yaparak bölgedeki çevresel değişimi ve insan-çevre etkileşimini yüzyıllar boyunca takip etmemizin başka coğrafyalara göre nispeten kolay olduğunu iddia eden Mikhail, bu iddiasını desteklercesine, Türkiye, Mısır ve İngiltere arşivlerinde muhafaza edilen birincil kaynakları ve özellikle de kadı sicillerini araştırmasında beceriyle kullanmıştır. Kitabın üçte birinden fazlasının notlar ve kaynakçadan oluşması bu noktada anlamlıdır (209-325).

Under Osman's Tree Osmanlı dönemi Mısır tarihinin daha iyi ve bütüncül olarak anlaşılabilmesi için yeni bakış açıları getirmekte ve özgün fikirler ortaya koymaktadır. Sadece köylülerin, kırsal seçkinlerin, yerel devlet görevlilerinin ve mühendislerin değil, aynı zamanda suların, evcil hayvanların, çamurların ve lav küllerin de anlatısını sunan bu çalışma Osmanlı ve çevre tarihçileri tarafından mutlaka okunmalıdır.